

Hvad gjælder stortingsvalget iaar?

Taler

Edvard Hagerup Bull

- 1 Det program vi iaar gaar til valg paa skiller sig i meget og mangt ut fra de valgprogrammer, vi i de senere aar har været vant til hertillands baade indenfor det ene og det andet parti. For det første - hvad der straks falder i øinene - har det et meget færre antal poster end de fleste andre valgprogrammer. For det
- 5 andet - og det er meget væsentligere - har indholdet av alle disse poster saa litet med partidelingen at gjøre som overhodet mulig, idet de alle tar sigte bare paa den ene ting at opretholde landets selvstændighet.

- De vet alle, hvorfor vi har stillet os saaledes. Vi mener, at der er saa nærliggende
- 10 og saa store farer for vor selvstændighet, at det nu fremfor alt gjælder at verge den. Og vi mener videre, at de opgaver, som forsaavidt kalder paa os, er saa omfattende og vanskelige, at vi foreløbig maa samle saa meget som mulig av vore kræfter om at løse dem. Til dette skal jeg straks komme litt nærmere tilbake. Først maa jeg imidlertid tilføie et par bemerkninger for at forebygge mulig
- 15 misforstaaelse.

- Det er blit sagt, at vi vil ha arbeidsfred, - at alle særkrav faar hvile i de kommende tre aar, saa vi da kan beskjeftige os bare med spørsmålene vedkommende landets eksistens. Jeg vil ikke motsi dette. Saavidt det staar til os, vil vi ikke reise
- 20 andre stridsspørsmåal. Men jeg mener samtidig, at det er klart, at der vil melde sig andre opgaver, store og smaa, i treaarets løp - opgaver, som vi ikke kan gaa av veien for.

- Det er en selvfølge, at vi ikke fornægter vore grundsynsmaater, om vi imidlertid
- 25 finder at maatte kreve vaabenstilstand. Der foreligger eksempelvis en reekke grundlovsforslag om indførelse av folkeavstemning. Disse maa avgjøres i næste tingperiode. Det er klart, at vi med vore krav til et virkelig folkestyre maa gjøre hvad vi kan, for at faa vedtat et av disse forslag, - saafremt de ikke mot formodning ved nøiere prøvelse skulde vise sig at lide av feil eller mangler, som

stiller sig i veien for det. Videre er det klart, at det ikke bare beror paa os, om der skal holdes fred. Ingen har fred længere end naboen vil, siger jo ordsproget. Selv om et flertal av de valgte vil ha arbeidsfred, kan ingen hindre, at et mindretal f. eks. reiser nye maalkrav, og vi riksmaalsfolk faar da selvfølgelig ta kampen op.

- 35 Endelig siger det sig selv, at ingen kan vite, hvilke nye spørsmåal der kan melde sig i valgperiodens løp, - heller ikke, om ikke gamle spørsmåal kan komme i en saa ny belysning, faa en saadan aktualitet, at vi mot vores bedste vilje nødes til at to dem op til løsning, selv om det skal koste baade meget arbeide og megen strid. Hvor meget vi saa vil arbeidsfred, maa vi derfor være forberedt paa, at
- 40 stridsspørsmåal vil dukke op. Ikke at tale om, hvordan stillingen blir, hvis der paa kommende ting blir et flertal, som vil ha striden gaaende, - da maa vi selvfølgelig to den op over hele linien.

- Efter denne digression vender jeg mig til det, som er hovedindholdet i vort
- 45 program. Jeg har allerede gjort opmerksom paa, at alle de opførte poster sigter paa at opretholde landets selvstændighet, - bare paa det. Og jeg har nævnt, at vi har indskrænket os til disse poster, fordi farerne er saa store og opgaverne saa omfattende og vanskelige. Det er fra venstrehold blit sagt, at dette er et panikprogram. Ja, andet var der vel for dem ikke at indvende. Vil de stille sig
- 50 imot os, kan de ikke godt gjøre det under paaberop av, at landets selvstændighet er en underordnet ting. De er henvist til at hævde, at selvstændigheten ikke er truet, eller at faren er nogenlunde let at avværge. Og det ligger jo ogsaa noksaa nær for dem at se slik paa tingene. Venstrepartiet er vedblivende paa det rene med, at blandt dets medlemmer er den nuværende regjeringschef den, som i
- 55 disse tider bedst kan styre land og rike, - den samme statsmand, som ifjorvaar saa den verdenspolitiske himmel mere skyfri end paa mange aar, som nøiagtig paa dagen, da verdensbranden brøt ut, dokumenterte sin forutseenhet ved at reise hjem fra sin post, som efter krigens utbrud lot maaneder gaa hen, før der blev gjort noget alvorlig for at skaffe os en reservebeholdning av korn, som straks
- 60 sans phrase avviste tanken om, at de borgerlige partier, ialfald paa forsvarsvæsenets omraade, kunde samles om et feelles program. Al den stund man ikke kan tvile paa enten statsminister Gunnar Knudsens eller hans partis fædrelandssind, er da bare en forklaring mulig: De tror ikke paa faren, eller de mener ialfald, at det skal ikke stort til at avværge den, eller at vi har god tid til
- 65 det.

Det er dette, vi ikke kan være enige med dem i. Det kan være bra nok at haabe det bedste i enhver situation; men vi faar efter evne ogsaa gjøre os forberedt paa

70 det værste. Vi har været saa heldige hittil at kunne holde os utenfor verdenskrigen; og det er vort alles ønske og haab, at det skal lykkes os fremdeles. Ja, trods de stigende vanskeligheter trøster vi os vel ogsaa til at tro, at vi kan bevare nøytraliteten. Dels gjør vi, hvad vi formaar, for ikke at utæske til nogen kant; dels tør vi ogsaa haabe, at det er begge de mægtige koalitioner oprigtige
75 ønske ikke at dra os ind i striden. Allikevel er vi alle - venstre som høire - enige om under disse farefulde forhold at holde vore stridskræfter rede og at bedre dem efter fattig leilighet, og vi er like enige om at søke landet forsynt med de første fornødenhetsartikler, saapas, at vi ikke straks staar fast, om det værste skulde hände. Forsaavidt kan vi nok si, at der arbeides haand i haand. Er der
80 likeoverfor den øieblikkelige situation forsømt noget - som jeg altsaa mener, det i krigens første maaneder var tilfældet med hensyn til kornforsyningen, og som ogsaa ellers kan ha været tilfældet, f.eks. naar det gjaldt snarest mulig at skaffe vor hær det høist fornødne reservebefal eller mest mulig at styrke os finansielt - saa er det vel i første række, fordi ikke alle vedkommende i fuldt omfang har
85 evnet at fylde stillingens krav, om det end tildels ogsaa kan hitrøre fra, at dens hele alvor ikke har gaat op for dem.

Men det er egentlig overfor den varige bedring av forholdet, veiene skilles. Det er der, vore motstandere sier: Vi har god tid, la os ingenting bestemme nu. Vi
90 sier: Vi vet ingenting om, vi har god tid eller ei. Netop de, som mener, at verdensbranden kom under forhold, da ingen kunde være forberedt paa den, netop de bør være de første til at indrømme, at ogsaa over os kan uveiret komme, før vi vet ord av. Vi vet ingenting om, hvor længe krigen vil vare, eller hvordan den vil utvikle sig. Heller ikke om der ikke under fredsslutningen kan
95 strække sig hænder ut efter noget av det, som er vort. Det er derfor meget mulig, at det, vi gjør for varig at trygge vore forhold, delvis ialfald kan komme til nytte ogsaa under utviklingen eller avslutningen av den nuværende krig. Men ialfald: efter den, hvad saa? Godtfolk trøster sig nok gjerne med, at denne krig skal bli den sidste, - at ialfald vil utmattelsen bli saa stor, at en lang fredsperiode maa
100 følge efterpaa. Ja, det sidste er mulig. Men at der herefter ikke skulde komme krig? Vi mennesker flest er uforbederlige optimister. Før sa vi gjerne: Freden har varet saa længe, saa vil den vel vare fremdeles. Nu siger vi: Efter krigen maa der ialfald, bli en varig fred. Har der da ikke saa altfor ofte desværre vist sig, at krig avler krig? Men utmattelsen? Ja, den vil vel føre til, at ingen stormagt saa snart
105 igjen indlater sig paa en stormagtskrig. Men hvis vi ligger som et let tilgjengelig bytte, - kan vi da ikke utsætte os for, at en eller anden magt for billig pris vil utvide sig paa vor bekostning? Kanske saa meget tryggere, fordi der da er mindre

fare for, at andre store magter vil blande sig ind?

110

Vi ser verdensbranden rase utenfor vor dør. Til denne dag har vi sluppet fri, forhaabentlig gjør vi saa fremdeles ogsaa. Der har bare naaet os et varsel om, hvad der kan indtræffe. Vi har set, at paa traktater alene kan der ikke stoles. Heller ikke paa socialdemokratiets internationale solidaritet. Siv har det været
115 alt sammen for dem, som vilde støtte sig paa sligt. Ogsaa paa vor væg har historiens haand i disse dage skrevet sit "Mene tekel". Ingen vet, hvad fremtiden kan bringe. Men skulde den dag komme, da vi ligger under, fordi vi ikke nu har lyttet til varslet, hvem tør da to det tunge ansvar for medskyld i det? Vi tør det ikke. Med al den styrke, vi eier, vil vi rope ut over landet: Reis jer, alle
120 nordmænd, og verg jert land!

125

Det er først og fremst forsvaret det gjælder. Faa av os er det vel, som har hat greie paa, hvor langt vi i virkeligheten endda ligger tilbake. Hvor meget vi mangler av øvelser og materiel. Av øvelser. Med vore fattige 48 dages rekruttskole og regimentssamlinger paa 30 dage, - hvor langt kan vi række med dem? Vi ser, at under denne krig vover ingen magt at sende sine soldater i kampen uten en meget længere øvelse. Det kan gjælde landenes tilværelse at de hære kommer frem saa snart, som mulig. Hver eneste dag kan avgjøre spørsmålet om at være eller ikke være. Men allikevel! Storbritannien har vel av alle lande det
130 fortrinligste soldatermateriel. - Unge mænd, som er sportslig trænet i en utstrækning, som i intet andet land. De melder sig alle frivillig, og de er alle fylt av den følelse, at nu gjælder det livet for "Old England". Øvelserne blir drevet under et høitryk, som aldrig under almindelige fredsøvelser. Allikevel er et halvt aars slike intense øvelser det mindste som skal til. Har vi egentlig mere
135 vidnesbyrd behov? Ingen tør sende i felten soldater med 2-3 maaneders øvelse. En prøve paa, hvad slike lærlinge duer til, kan krigen ikke bringe os. Ingen tør vove prøven. Men vi skal vove den? Og landets tilværelse skal være indsatsen?

140

I virkeligheten har venstre ogsaa indrømmet, at den nuværende øvelsestid er for kort. Som bekjendt er rekruttskolerne, for aarets rekruter forlænget til mindst 90 dage. Men dette skulde bare være en forholdsregel vedkommende nøytralitetsvernet. Til at forlænge øvelserne slik ogsaa for de følgende aarsklasser, skulde venstre mangle mandat fra sine vælgere. Men selv i sit forslag til program for kommende valg oppstiller venstre ikke kravet om de 90 dages øvelser for
145 længere tid end under krigen. De søker altsaa ikke engang nu det mandat, de siger sig at mangle! Først naar krigen er forbi, maa man gaa til varig fastsettelse

av øvelsestiden "paa grundlag av de erfaringer, som krigen har git, og de internationale forhold som da foreligger". Formodentlig skal der da ogsaa
150 endeløse kommissionsforhandlinger og efterfølgende overveielser til, før noget blir gjort. Imens faar saa fremdeles de 48 dage strække til. For endda har vi intet lært av krigen, - intet andet end, at det haster ikke.

Heller ikke med hensyn til utstyr og materiel vil venstre nu gjøre mere, end hvad
155 der tar sigte paa at opretholde vor nøytralitet under krigen. Det meget, som det tar saa lang tid at skaffe, at det ikke kan ventes at komme til nytte nu, - det skulde vi foreløbig ikke bekymre os om. Ogsaa forsaavidt skulde vi først ta fat, naar krigen er slut, - da skulde vi begynde vore overveielser om den ting. Det siger sig selv, at da kunde der gaa aar hen, før noget ordentlig blev gjort. Vi
160 mener, at der er fuldt op av aabenbare mangler, som maa rettes fortest mulig, - at meget vistnok vil ta sin tid og ikke kan ventes bragt i orden til krigen er slut, - men at vi faar ta fat straks, saa der ikke unødig spildes tid. Der blir saa allikevel meget, som maa utstaa, dels fordi vi ikke magter alt paa en gang, dels fordi krigen endda kan bringe os mange erfaringer. Men meget har nu krigen allerede
165 lært os, - bl.a. med hensyn til, hvordan vort flytende kystvern bør styrkes.

Den post paa programmet, som der kommer til at staa mest strid om, blir vel kornforsyningsposten. Denne slutter sig i det væsentlige til hvad høires jordbrukskomite og landmandsforbundets repræsentantskap har foreslaaet. Det
170 foreslaar landets matforsyning sikret ved oprettelse av kornmagasiner og ved fornøden toldbeskyttelse for landbrukets produktion i likhet med industriens. Det hævder, at som en landssak og forsvarssak maa kornavlens økes ved foranstaltninger som sikrer dens lønsomhet. Av de forskjellige foranstaltninger som tar sigte herpaa, vil striden i første række utvilsomt gjælde korntold. Høires
175 jordbrukskomite gjør gjældende, at korndyrkningen maa beskyttes mot overmægtig utenlandsk konkurrence, naar saa er nødvendig; men saa lenge kornpriserne er høie paa grund av verdenskrigen, vil komiteen ikke foreslaa korntold indført. Landmandsforbundets reproesentantskap foreslaar en regulerbar korntold, svarende til forskjellen mellem lønsomhetstaksterne for
180 norsk kornavl og priserne paa indført korn. Samtidig uttaler repræsentantskapet imidlertid, at det intet har imot at spørsmålet om kornmonopol blir utredet.

Idet vort program her i det væsentlige slutter sig til de nævnte forslag, ligger heri at vi er rede til at gaa med paa en korntold, hvis der ikke kan paavises noget
185 bedre middel til at ophjælpe den indenlandske kornavl i fornødent omfang.

Naar vi gjør det, er det visselig ut fra noget forskjelligartede motiver, men efter betragtninger, som for os alle har en noget nær tvingende karakter. For nogen av os kan det ha været mest magtpaaliggende at søke landbruket hjulpet frem. For
190 de fleste av os kan hensynet til landets tryghet være det overveiende eller det eneste avgjørende motiv.

Det lar sig jo ikke negte, at i sammenligning med vore andre hovednæringsveier har jordbruket i de sidste tiaar ikke evnet at slaa følge. Delvis viser det en absolut
195 tilbakegang. Og navnlig er det et beklagelig faktum, at vor kornavl relativt er gaat endog sterkt tilbake. Det er vel almindelig kjendt, at vi endnu for godt og vel en menneskealder siden avlet 3/5 av vort korn selv og bare indførte 2/5, mens tallene nu er ombyttet, - vi avler selv bare 2/5, men indfører 3/5. Heller ikke kan vi fragaa, at denne jordbrukets mere tilbaketrædende stilling delvis
200 skyldes statsforanstaltninger. I løpet av de par sidste tiaar har vi gjentagende omlagt vor toldtarif, saaledes at industrien har faat en ganske sterkt forøket beskyttelse, mens en tilsvarende toldbeskyttelse kun i forholdsvis ringe utstrækning er blit landbruket tildel. Det lar sig ikke negte, at herved er de andre næringsveier, deriblandt ogsaa jordbruket, blit mere eller mindre skadelidende.
205 Og kravet paa, at staten paa den ene eller den anden maate søker at avhjelpe dette misforhold, lar sig efter min mening saa meget mindre avvise, fordi jeg har den opfatning - som vistnok ogsaa størstedelen av vort folk deler - at vor lykke og fremgang for en stor del er avhængig av, at jordbruket vedblir at være vor viktigste næring og at vi har ikke bare en talrik, men ogsaa efter vore forhold
210 velstillet bondestand. Vi er fra gammelt et bondefolk. Det er vor talrike selveiende bondestand vi kanske mere end nogen anden har at takke for, at vort land nu atter er helt frelst og frit. Og der er ingen tvil om, at vi vil kunne leve et langt lykkeligere liv, om jordbruket fremdeles fuldt kan hævde sig ved siden av industrien, end om denne helt skulde faa overtaket i vort næringsliv. Saa langt vi
215 kan se fremover, - det overveiende flertal av dem, som har sit livsophold av industrien, vil i motsætning til bønderne være arbeidere i andres brød, og de vil i sammenligning med dem drive sit yrke under langt ugunstigere betingelser, selv om de ogsaa maatte tjene like godt eller bedre. Det maa for os alle være en samfundsopgave av rang at holde landbruket oppe. Jeg kan derfor vel forstaa og
220 sympatisere med, at andre av denne grund slutter sig til kravet om bl.a. en korntold.

Naar dette hensyn dog ikke har kunnet veie synderlig for mig, er det simpelthen fordi jeg ikke tror korntolden eller i det hele toldforanstaltninger i længden vil

kunne stille bønderne nævneværdig fordelagtigere. Det vil her bli for vidtløftig at utrede dette nærmere. Jeg faar nøie mig med at si, at efter min mening vil man derigjennem ganske vist kunne faa utvidet kornavl. I nogen utstrækning vil nyt land vel bli lagt under plogen. Nogen omlægning fra fædrift til kornavl vil
230 finde sted. Jordbruket blir forhaabentlig ogsaa istand til at betale noget høiere lønninger, saa det bedre kan konkurrere med industrien. For jordbruket vil man vel derfor antagelig kunne haabe paa en del fremgang i ly av beskyttelsen. Og det er jo i og for sig tilfredsstillende. Men jordbrukernes vilkaar vil neppe bli synderlig bedre, idet man maa være forberedt paa at saa vil ogsaa jordrenten og
235 dermed jordpriserne stige. Jeg er fuldt ut enig i at staten bør søke at hjelpe ogsaa jordbrukerne til bedre vilkaar, saavidt det staar i dens magt. Men det maa væsentlig ske paa andre veier. Mest venter jeg forsaavidt av at man styrker aasædesretten. Det har længe været min opfatning og jeg har fra de forskjelligste hold, av mænd, som er ganske anderledes inde i disse forhold end jeg, hørt
240 fremholdt den samme mening. Men ved siden herav maa ogsaa komme en række av de foranstaltninger, som jordbrukskomiteen og landmandsforbundets repræsentantskap har pekt paa - forbedring av kommunikationerne og avsetningsforholdene o.s.v. Det er min bestemte overbevisning, at man nu av al kraft maa træffe alle de forføininger, staten magter og som kan hjelpe
245 jordbruket og jordbrukerne frem i vort land.

Det som for mig har været bestemmende for at jeg trods alle mine meget sterke tvil nu maa gaa med paa korntold, om der ingen anden utvei kan paavises, er ene og alene hensynet til, at vi skal bli mere selvhjulpne i vor kornforsyning. At vi
250 det maa, derom synes baade venstre og høire at være enige. Det er for farlig i længden at være i den grad avhængige av den utenlandske tilførsel. Ganske vist kan vi ikke vente at komme saa langt, at vi helt kan brødføde os. Ikke paa langt nær tror jeg vi kan magte det. Skal vi staa rustet overfor alle eventualiteter - og det maa vi, saasandt vi for alvor vil hævde vor selvstændighet -, saa maa vi ogsaa
255 skaffe os reservelagre av korn, saa alle landsdeler kan være trygget. Ogsaa derom er de borgerlige partier enige. Spørsmålet gjælder egentlig bare, hvordan vi skal sørge for at øke vor kornavl. Høire er i fornødent fald rede til at gå, til korntold, venstre ikke.

260 Jeg forstaar venstre her saa godt. Hvis nogen har hat vanskelig for at gaa med paa korntold, er det mig. Jeg har forlængst i en række avisartikler - kort efter utkommet som brosjyre - av al min evne kjæmpet mot beskyttelsestold og navnlig mot agrartold. Disse gamle artikler - det er 18-19 aar siden de fremkom -

265 har hat den ære at bli gjenoptrykt i socialistbladene, som et indlæg i dagens strid. Det ser ut til, at om alle andre i landet har lov til at være for korntold, saa har jeg det ialfald ikke. Jeg har nu tat for mig disse gamle avisartiklerne - ja, ogsaa et foredrag, som slutter sig til dem, og som findes i statsøkonomisk tidsskrift for 1897. Og jeg maa saamen si - jeg haaber det ikke kommer av malplacert
270 faderkjærlighet -, at jeg syntes der var meget godt i dem. Det var synd de først nu er kommet til hæder og værdighet, at de ikke gjorde mere indtryk dengang, - skjønt jeg kan nok forstaa det nu; de er ikke meget skikket til at overbevise motstandere, mest til at irritere dem. Saapas har jeg da lært av livet, at jeg vilde ikke skrive slik nu. I det hele skulde man vel ha lov til at lære av livet, - ja, av
275 andres argumenter ogsaa. Om vi for 18-19 aar siden har hat en mening og forfegtet den, saa kan vi vel i mellemtiden ha kommet til andre resultater. Saavidt jeg vet er det endda ikke strafbart at la sig overbevise om, at man har tat feil. Imidlertid tror jeg ikke, at der er saa svært mange feil i hvad jeg skrev dengang - nogen, men ikke saa svært mange eller store. Men for det første er
280 stillingen nu en anden end dengang. Vi frihandelsmænd led nederlag baade da og i 1905. Og for konsekvenserne av hvad der dengang skedde, faar vi nu alle bøie os. Men dernæst - og det er det væsentlige - saa har toldbeskyttelsen mange sider. Den som oftest er fremme og i det hele spiller den største rolle, er den økonomiske. Det var ogsaa bare den, som dengang var paa tapetet. Men
285 beskyttelsessystemet kan ha politiske sider, - saaledes f.eks. i Tyskland, hvor protektionismen ikke mindst hadde til øiemed at sveise riket sammen og at styrke dets magt overfor enkeltstaterne. Det kan forfølge direkte militære formaal, - saaledes f.eks. allerede fra menneskealdre tilbake i Frankrige. Det kan brukes som kampmiddel overfor utlandets toldpolitik. Og det kan sigte paa
290 forskjellige andre formaal. Alt dette laa dengang utenfor tankerne og derfor ogsaa utenfor min polemik. Enten nævnte jeg aldeles ikke disse spørsmaal eller jeg bare streifet dem rent i forbigaaende.

Blandt disse mange andre sider ved toldspørsmålet som dengang laa utenfor, er
295 netop ogsaa det som nu staar i forgrunden: at gjøre os mer eller mindre uavhengig av utlandet. Jeg fremhævet dengang, at dette var noget som "laa utenfor alles tanker". Og jeg tilføiet bare i forbigaaende nogen faa bemerkninger om at vi ikke engang kunde tænke paa at bringe det dertil, at vi kan brødfode os selv. Jeg uttalte herom følgende: "Det eneste fornuftige motiv dertil skulde være,
300 at vi i krigstilfælde skulde kunne undvære tilførsler fra utlandet. Men at avle alt vort korn i landet vilde ihvertfald bli saa dyrt, at hele landet vilde synke ned i en haabløs økonomisk elendighet. Det vilde være den dyreste krigsberedskap som

tænkes kunde, mange ganger værre end al egentlig militarisme. Det vilde da være
305 meget billigere engang for alle at kjøpe de kornoplag, som skulde trænges for
krigstilfælde". Jeg vilde nu ikke ha brugt saa tilspidsede uttryk. Men som jeg alt
før har sagt, det er fremdeles min mening, at vi ikke paa langt nær kan tænke paa
at avle alt vort korn inden landets grænser. Det vilde kræve en korntold saa høi,
at ofrene vilde bli uforholdsmæssige. Mig bekjendt tænker da heller ikke nogen
310 paa det nu heller. Derimot kan jeg gjerne medgi, at det var en tankefeil av mig at
jeg dengang ikke hadde reist mig spørsmålet om at kombinere en korntold med
kornmagasiner, - at jeg bare hadde tænkt mig et "enten-eller", ikke et "baade-
og". Min undskyldning faar være, at dette var noget jeg bare streift i
forbigaaende, fordi det dengang som sagt "laa utenfor alles tanker".

315

Men selv om man altsaa bare tænker paa en moderat korntold, er det som sagt
noget, jeg efter hele min opfatning bare meget nødig gaar med paa. Det er mig
meget imot at fordyre folkets aller nødvendigste næringsmiddel. Ganske vist
hævder mange, at en lav korntold ikke i længden behøver at fordyre brødet, - at
320 det for det første ikke er sikkert at kornpriserne sluttelig behøver at staa høiere
med end uten et toldhegn, og at dernæst en mindre stigning av kornpriserne
ikke nødvendigvis behøver at ledsages av stegne mel- eller brødpriiser. Hvad det
første punkt angaar, er en henvisning til flesketoldens virkninger heller ikke
uten al velt. Men alt dette er mig dog for usikkert til at jeg tør bygge noget
325 videre paa det. Jeg finder at maatte gaa fra det som den sandsynligste følge, at vi
vil ha høiere kornpriser i landet, hvis vi har en korntold, end om vi ikke har den,
- om det end ikke er avgjort at kornpriserne vil stige med hele toldens beløp.
Mere veier for mig den betragtning, at hvis vi ikke sørger for vor kornforsyning
anderledes end nu, kan kornpriserne under uheldige forhold bli sørgelig høie. Vi
330 har allerede set beviset under den nuværende krig. Og endda vet vi ikke om vi
har oplevet det værste. Der er kyndige folk som frygter, at vi til næste vinter kan
opleve endnu værre ting, - at vi endog kan staa overfor den rene kornmangel.
Men det er klart - ialfald er jeg ikke i nogen tvil om det -, at det er bedre for det
store folk, om kornpriserne jevnt holder sig litt høiere, end om de til daglig er litt
335 lavere for saa til sine tider at stige voldsomt. Ikke at tale om, hvor meget, meget
værre det er, om kornet helt slipper op, end om man maa betale det endog
noksaa høit.

Men hvis man nu er paa det rene med at vi maa faa vor indenlandske
340 kornproduktion op - og derom er som sagt høire og venstre enige -, hvad midler
har man saa til det? Alternativt med korntold er der blevet pekt paa direkte

statstilskud til norske kornprod ticenter, navnlig i forbindelse med et kornmonopol for staten. Dette sidste er som bekjendt den tanke som
345 statsminister Gunnar Knudsen har kastet ut, og som foreslaaes utredet. Som jeg nænte har ogsaa landmandsforbundets repræsentantskap uttalt at det intet har at indvende imot en saadan utredning. Saa længe denne ikke har fundet sted, skal jeg ikke gaa nærmere ind paa spørsmålet. Men jeg vil ikke tilbageholde de sterke tvil jeg har om den hele plan. For det første har jeg den frygt, at hvordan
350 man saa steller sig, vil statens kornindkøb bli saa dyre - kornhandelen er som bekjendt en av de vanskeligste og mest hasardiøse av alle forretninger -, at landet paa den maate i virkeligheten maa betale sit korn dyrere end paa nogen anden. For det andet: Korndyrkningen skulde under denne ordning bli fremmet paa den maate at staten garanterer alle norske producenter en høiere pris, end den
355 selv betaler for det utenlandske korn. Denne høiere pris maatte selvfølgelig garanteres uten hensyn til om producenterne sælger sit korn eller producerer det selv; for landets kornforsyning er det ene like nyttig som det andet. Men det er da selvindlysende, at det maa bli et enormt kontrolapparat staten maa ha for at forvisse sig om, at ingen faar tillægsbetaling for mere korn end han virkelig har
360 avlet paa sin eiendom, - navnlig ikke for noget korn som maatte være indkjøpt eller ligge over fra tidligere høst. Hvor vanskelig vil ikke denne kontrol bli! og hvad vil den ikke koste! Jeg skal ikke trække frem andre tvilsmaal. Jeg tror allerede dette er nok til at vise, hvilke vanskeligheter denne plan vil ha at kjæmpe med.

365 Det fremhæves sterkt, at under en ordning med kornmonopol og mindstepris vil forbrukerne faa kornet billigere, end hvis vi har korntold. Som jeg netop sa, har jeg mine store tvil om det; jeg er bange for, at det omvendte vil bli tilfældet. Men ialfald er det sikkert, at korntolden vil skaffe Staten indtægter, men
370 monopolordningen vil bli en meget kostbar affære for den. Baade administrationen av kornmonopolet og hele det vældige kontrolapparat kommer her i betragtning. Samtidig faar staten under enhver forutscetning en stor ny utgift til kornmagasinering. Ogsaa reservelagre av korn maa vi jo nemlig ha, hvis vi skal sikre os mot, at kornet skal slippe op eller ialfald bli
375 uforholdsmæssig dyrt som nu. Og hvordan man saa stiller sig med kornmagasineringen - der kan brukes forskjellige fremgangsmaater, og muligens maa vi kombinere flere systemer -saa vil det bli dyrt baade fra først av at skaffe oplagene og bakefter at opbevare, behandle og ombytte kornet. Man kan jo si, at under kornmonopolordningen skal vi nok sørge for, at aile disse utgifter blir
380 dækket slik, at menigmand faar ikke lide for dem. Men det er ugjørlig. Hvilke

skattefundamenter der saa blir brukt, - en slik sterk forøkelse av et skattetryk, som allerede før klemmer haardt, maa fordele sig utover samfundet og kan ikke undlate at ramme ogsaa de mindst velstaaende, deriblandt ogsaa lønsarbeiderne.

385 Ganske anderledes staar saken, hvis man har korntold. Den vil som sagt skaffe Staten inntægter. Og disse inntægter kan og bør i første række søkes brukt dels til at lette andre toldpaalæg paa fornødenhetsartikler, dels til at dække utgifterne ved kornmagasineringen. Selv om det skulde stille sig slik, at kornpriserne under en monopolordning blir lavere end under korntoldsystemet, er der derfor alle

390 chancer for at det samlede resultat for menigmand blir slettere.

Vi maa da være forberedt paa, at valget kan komme til at stille sig slik: Enten skal vor kornforsyning i samme omfang som nu være avhængig av utenlandsk tilførsel, eller ogsaa faar vi ophjælpe kornavlens ved toldpaalæg. Det er overfor

395 dette valg jeg har fundet at maatte bøie mig. Det er landets selvstændighet det ogsaa her gjælder at trygge. Og da er det offer, som i tilfælde maa kræves, ikke for stort. Eller hvorfor skulde vi allesammen, fattige som rike, være villige til for landet i fredens dage at ofre vor tid og vor arbeidskraft som vernepligtige gjennom mange maaneder, og i ufredstid skulde vi ofre vor helbred og vort liv, -

400 men et par kroner mere for meltønden? Aldrig kan vi bringe et slikt offer! - Nei, kræver landets eksistens saasandt dette, saa skulde det vel ikke være for meget, dette heller. Derom synes jeg nok vi burde kunne bli enige, hvis spørsmålet sluttelig stiller sig slik.

405 Den næste post paa vort program vil ikke volde nogen strid. Vi kræver et kraftig arbeide for alle næringsveier, hovednæringer som binæringer, og for utvikling av kommunikationerne. Vi fremhæver dette, fordi ogsaa det er et vilkaar for landets selvstændighet, at dets næringsliv holdes oppe. Skal vi kunne hævde vor stilling i nutidens haarde konkurranse, og skal vi kunne faa de materielle kræfter

410 til at verge vor tiværelse, saa maa næringsveiene trives. Litet er det ganske visst, hvad staten her formaar i sammenligning med de enkelte borgere. Det er føst og fremst hver enkelt av os i sin gjerning, stor eller liten, som maa utføre den efter bedste evne. Det er vor plikt mot landet som mot vore nærmeste og os selv. Men ogsaa staten faar efter evne yde sin hjælp her. Og paa ét felt ialfald kan staten

415 utrette meget, det er til utvikling av kommunikationerne. Meget er der utrettet i de hundrede aar, siden vi fik vor frie forfatning. Men meget mere staar endda tilbake. For de fleste næringer er de gode kommunikationer et livsvilkaar. Det er med fuld grund, baade Landmandsforbundets repræsentantskap og især jordbrukskomiteen peker paa hvad kommunikationerne kan betyde for

jordbruket, og kræver statens opmerksomhet for det.

Enighet vil der vel ogsaa - ialfald paa papiret - være om det krav i den sidste programpost, at der skal føres en forsigtig finanspolitik med gennemført
425 sparsomhet i statshusholdningen. Derimot vet jeg ikke, om det samme vil gjælde ogsaa om det næste krav: "En økonomisk fordeling av utgifterne, saa at næringslivet ikke hæmmes, men kan gi rimelig utbytte og godt lønnet arbeide. "Det skulde dog synes klart, at staten for sin egen skyld ikke maa stelle slik, at foretagsomheten mister modet til nye tiltag, eller at endog bestaaende næringer
430 maa stance. Vil ikke staten la driftsherrerne faa rimelig utbytte av sin virksomhet, saa betyder det stagnation og efterhaanden tilbakegang. Og det vil for dem, som arbeider i andres brød, ha den uavvendelige følge, at de ikke bare vil faa daarlig løn, men flere og flere av dem vil bli arbeidsløse. Kommer man saa langt, at næringslivet hemmes eller en dog trykkes tilbake, saa er følgerne
435 uavvændelige. Det hjælper da litet, hvilke sociale reformer der skulde fremmes ved de byrder, som er paalagt bedrifterne. Om meningen har været aldrig saa god, saa vil dommen ikke bli en anden end om hin gamle medicus, som sa: "Han døde vel, men feberen ham forlot".

440 Det er sandt at de nuværende forhold bringer staten saa mange og store nye utgifter at den ogsaa maa faa nye inntægter. Borgerne faar finde sig i at bli lyksaliggjort med økede skatter. Men er der ikke grund til at fare litt varsomt frem?

445 Dette spørsmåal kan melde sig paa mange maater. Det kan komme frem i den skikkelse, om vi ikke skal søke at fordele det nye skattetryk paa flere fundamenter heller end at samle det mest mulig paa et enkelt. Men fremfor alt blir der spørsmåal om de svære utgifter som nøitralitetsvernet har voldt og endda vil volde - om de skal mest mulig læsses paa skattyderne i de første aar eller
450 fordeles utover en lidt længere tid. Og her staar partiernes opfating imot hinanden. I vort program kræves det bare at det underskud som nu foreligger, oparbeides saasnaart det kan ske uten at uforholdsmessig trykkende utgifter paalægges folket. I venstres program fra 1912 var som bekjendt opstillet det krav at forsvarsutgifter under ingen omstendigheter maatte dækkes ved laan. Tat
455 efter ordene skulde dette indeholde at landet fik gaa til grunde, hvis forsvaret nogengang krevet større utgifter end der kunde dekkes ved skatter. Da det kom til stykket, viste det sig imidlertid at venstre ikke kunde opretholde dette programkrav. Aldrig har der for forsvaret været ofret mere end i dette

460 budgetaar. Det maatte saa være. Og for at gjøre det mulig har venstres egen
regjering maattet laane - millioner baade utenlands og indenlands. I sit program
forlanger venstre da heller ikke nu at alle disse ekstraordinære utgifter - og det
mere som kanskje endda maa til - skall dekkes straks ved skatter. Lidt har de dog
lært. Bare "saa langt det kan ske uten at paalægge for tunge skattebyrder", skal
465 dekningen foregaa uten laan. Men naar vi ser hvad der i de sidste aar er dynget
paa av skattebyrder, saa kan vi nok ha vore tanker om hvad der forstaaes ved "for
tunge skattebyrder". Ingen kan ha nogen mening om, hvor store de
ekstraordinære utgifter tilsammen blir. Det vil først og fremst avhænge av hvor
lenge krigen varer. Skulde vi komme ut for den ulykke selv at bli indblandet i
470 krigen, vil utgifterne bli overvældende. Men i bedste fald blir det tital av
miljoner, vi maa regne med. Det er altsammen utgifter som i disse tider kræves
for at sikre landets eksistens. Men er da dette utgifter som først og fremst, saa
langt det kan ske, maa dekkes ved skatter? Er det da ikke saa at netop disse
utgifter ogsaa kommer fremtiden tilgode? Det er da ikke bare for os, som er
475 skatydere idag, landets tilværelse som en uavhengig stat er en dyrebare ting. Ikke
vet jeg nogen utgifter som vi trøstigere kan fordele paa nogen aar utover. Netop
i disse tider maa vi jo allikevel to paa os en hel række nye skatter. Dels er de
allerede paalagt dels er de bebudet. Det maa til og vi skal bære det uten at
knurre. Men er der saa nogen grund til at netop til neste aar skal vi fortrinsvis
480 bære en saa stor del av dette, som magthaverne finder vi kan bære uten at synke
helt i knæ? Jeg vet ingen anden grund til dette end at venstre har haft denne
ulykkelige post paa sit program, at ingen utgifter til forsvaret maa dekkes ved
skat, og at denne post skal reddes saa langt som menneskelig mulig er. Men dette
er en ny opfindelse av venstre. Vi bærer endda tunge byrder for de forsvarslaan
485 som blev optat efter beslutning av stortingene i 1895 og 1898; og flertallet paa
begge de storting var venstre. Og staten har likeledes under venstres ledelse av
invalidedefondet til forsvaret laant 5 mill. kr., som ikke engang blir avdrat og som
altsaa ikke bare nu maa forrentes, men som skal vedbli at tynge skatyderne
fremover i en ubestemt fremtid. Allikevel skulde vi ikke kunne fordele disse
490 svære utgifter som trygger vor selvstendighet og som forhaabentlig i en lang
fremtid ikke vil gjenta sig - vi skulde ikke kunne fordele dem paa saapas mange
aar at byrderne ikke blir uforholdsmæssig trykkende.

Det vil i kommende valgperiode utvilsomt bli en særlig vanskelig opgave at
495 holde vore finanser trygt oven vande, uten at der stiller for svære krav til
borgernes skatteevne. Men det er en selvfølge, at denne opgave maa løses. Det
behøves ikke engang at sies, at et sikkert finansielt grundlag er et ueftergivelig

vilkaar for et sundt statsliv i det hele, - i længden for opretholdelsen av selve
statens eksistens.

Faa som vort programs poster er, stiller de store krav til dem, som i tilfælde skal
gjennemføre dem, - til de valgte som til landets øvrige borgere. Det er som jeg
først sa, altsammen opgaver, som knytter sig til landets selvstændighet. Om vi
kan vare uenig i et eller andet i fremgangsmaaten eller veiene, skulde selve
opgaverne dog kunne samle os. Jeg vil haabe, at indholdet av dette program vil
bli bestemmende for vort offentlige liv i kommende periode. Kunde vi samle os
om disse store og vanskelige opgaver, - ja, ved siden av det meget andet som altid
kalder paa os, vi vil ha mere end arbeide nok. Og vi vil ha anvendt treaaret godt,
om vi ved dets slutning har evnet at fremme disse saker saa langt som vore
kræfter overhodet tillater det.

Lad saa være, at vi foreløbig faar lade mange saker hvile, som kan ligge os mere
paa hjerte. Det er landets tryghet og fred det nu fremfor alt gjælder. Derfor er
det vi nu foreslaar programmet slik, - et program som kan sammenfattes i de to
ord:

Landets selvstændighet!

Kilde

Billag til Aker-Posten nr. 37 - 1915.

Emner

Foredrag, Partipolitikk, Valg

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/hvad-gjaelder-stortingsvalget-iaar>